

УДК 332.025.1

Казанджі А.В.

викладач кафедри менеджменту,
Одеський державний аграрний університет

СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ

У статті досліджено роль органічного виробництва в забезпеченні екологічної та продовольчої безпеки людства та проаналізовано сучасні тенденції розвитку органічного виробництва як в Україні, так і у світі в цілому і встановлено, що Україна має значний потенціал щодо розвитку органічного виробництва. Визначено основні проблеми законодавчо-нормативного та організаційного характеру, що стримують розвиток вітчизняного ринку органічної продукції. Проаналізовано світову практику фінансової підтримки органічного виробництва та обґрунтовано необхідність державного стимулювання суб'єктів даної сфери господарювання в Україні. Запропоновано систему заходів щодо нарощування і реалізації потенціалу українського ринку органічної продукції.

Ключові слова: органічне виробництво, органічна продукція, споживачі, державна підтримка.

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ВЕКТОРЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА
ОРГАНИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ УКРАИНЫ

Казанджі А.В.

В статье исследована роль органического производства в обеспечении экологической и продовольственной безопасности человечества и проанализированы современные тенденции развития органического производства, как в Украине, так и в мире в целом и выявлен значительный потенциал Украины по развитию органического производства. Идентифицированы основные проблемы законодательно-нормативного и организационного характера, сдерживающие развитие отечественного рынка органической продукции. Проанализирована мировая практика финансовой поддержки органического производства и обоснована необходимость государственного стимулирования субъектов данной сферы деятельности в Украине. Предложены приоритетные направления по наращиванию и реализации потенциала украинского рынка органической продукции.

Ключевые слова: органическое производство, органическая продукция, потребители, государственная поддержка.

STRATEGIC VECTORS OF DEVELOPMENT OF THE MARKET
OF ORGANIC PRODUCTS IN UKRAINE

Kazandzhi A.

In the article the role of organic production in ensuring environmental and food security of humanity. The author analyses modern tendencies of development of organic production in Ukraine and in the world as a whole. Identified the significant potential of Ukraine for the development of organic production. Identified key problems of the legal-normative and institutional-hindering the development of domestic organic market. Analyzed the global practice of financial support of organic production and the necessity of state incentives for entities of this sphere of business in Ukraine. The proposed system measures for the building and realization of the potential of the Ukrainian market of organic products.

Keywords: organic production, organic products, consumers, state support.

Постановка проблеми. В сучасних умовах загострення екологічної та продовольчої безпеки особливого значення набуває проблема забезпечення населення якісними продуктами харчування. Одним з найбільш актуальних напрямів її вирішення є виробництво органічної продукції, як альтернативний інструмент збереження і відтворення природного потенціалу планети, що є основою добробуту суспільства.

Сприятливі природно-кліматичні умови ведення сільського господарства є стратегічним інструментом, що формує значні конкурентні переваги для вітчизняних агровиробників на світовому ринку. Проте, розвиток українського ринку органічної продукції відбувається повільнішими темпами, ніж в інших країнах світу, що представляє науковий та практичний інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти функціонування сфери

органічного виробництва висвітлені в працях В.Г. Грановської, Т.О. Зінчук, Н.М. Феценка, О.Г. Шкуратова, В.А. Чудовської, А.В. Вдовиченко та інших. Поряд з цим, значущість сфери органічного виробництва та повільні темпи її розвитку в Україні вимагають подальших наукових досліджень.

Мета статті. Метою статті є оцінка сучасних тенденцій розвитку органічного виробництва та формування системи заходів щодо нарощування і реалізації потенціалу українського ринку органічної продукції.

Виклад основного матеріалу. Виробництво органічної продукції сьогодні набуває актуальності як в напрямках наукової, так і практичної діяльності. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [1] виробництво органічної продукції визначає як виробничу діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощу-

вання та переробки), в процесі якої виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки).

Концепція органічного виробництва ґрунтується на ідеї збереження навколишнього середовища на основі ефективного використання природних ресурсів і інноваційних технологій. Як зазначає, Зінчук Т.О. «...екологічне чисте виробництва виступає своєрідною умовою для створення біотехнологічної бази для медицини та покращення здоров'я сільського населення внаслідок зменшення забруднення земельних та водних ресурсів, повітряного басейну, збереження лісів та біологічного різноманіття» [2, с. 136].

Наукові дослідження свідчать [3; 4], що переваги органічного агровиробництва перед традиційним мають низку економічних, екологічних та соціальних аспектів: економічні – полягають у перспективі щодо зростання прибутковості виробництва органічної продукції та її конкурентоздатності; екологічні – в збереженні довкілля в процесі виробництва; соціальні – у забезпеченні споживчого ринку якісною продукцією.

Органічна продукція набуває все більшої популярності в світі, чому сприяло усвідомлення населенням в корисності її споживання, що відображається у позитивному впливі на стан здоров'я людей та навколишнє середовище. Проведені дослідження вченими Національного медичного університету імені О.О. Богомольця [5] засвідчили, що здоров'я дитини в Україні на 50% залежить від харчування, 10% – від лікування, на генетику та умови життя припадає по 20%.

За оцінками Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху [6], обсяг світового споживчого ринку органічної продукції в 2017 рік становить 60 млрд. євро, що у 5 разів більше порівняно з 1999 роком. Найбільшим ринком збуту органічної продукції є США, де реалізовується такої продукції майже на 26 млрд. євро (43% від світової ємності ринку). Друге місце посідає ЄС з обсягом реалізації 24 млрд. євро на рік (40%), третє – Китай (3,7 млрд. євро, або 6%). Водночас, під органічним виробництвом у світі зайнято 43,7 млн. га сільгоспугідь, або близько 1% від загальних площ сільгоспугідь світу. Найбільші площі зосереджені у Океанії – 40%, Європі – 27%, Америці – 19%, Африці – 2%.

За прогнозами експертів аграрного ринку [7] середньорічні темпи приросту світового ринку органічної продукції становитимуть 10%, а до 2020 року органічні продукти харчування займуть четверту частину світового споживчого ринку. Такі показники свідчать про новий етап у розвитку суспільства – де люди переходять від потреби в простому задоволенні фізіологічних потреб в їжі до питання якісного харчування, свідомо обираючи здоровий спосіб життя.

Міністерством аграрної політики та продовольства України у Стратегії розвитку аграрного сектора «3+5» органічне агровиробництво визначено як пріоритетний напрямок розвитку. В умовах соціально-економічної кризи в Україні органічне виробництво демонструє стабільні темпи зростання за кількістю господарств, площею угідь і обсягом продукції, що виробляється. Внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні у 2017 році становив 18 млн. євро (3 євро на одного жителя України). За період 2012-2017 рр. площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні зросла до 410550 тис. га (близько 1% від загальної площі). Україна посідає 10-е місце серед європейських країн за виробництвом органічних продуктів і 5-е – за наросуванням органічного виробництва, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових, зернобобових та олійних культур [7].

Виробництво органічної продукції є одним з найбільш прибуткових та інвестиційно-привабливих видів аграрного бізнесу в Україні. За інформацією Американської Комерційної Служби [8], середня окупність інвестицій в українське органічне землеробство становить приблизно 300%.

Органічна продукція – це продукція, отримана в результаті сертифікованого органічного виробництва. Здійснювати виробництво органічної продукції має право фізична чи юридична особа будь якої організаційно-правової форми та будь-якої форми власності, яка: пройшла оцінку відповідності органічної продукції; отримала сертифікат відповідності та включена до Реєстру виробників органічної продукції [1].

У 2017 році в Україні нараховувалося 399 одиниць сертифікованих органічних господарств [6]. Серед регіонів, які є лідерами за кількістю таких підприємств є Одеська, Херсонська, Київська, Полтавська, Вінницька та Львівська область. Наразі в Україні

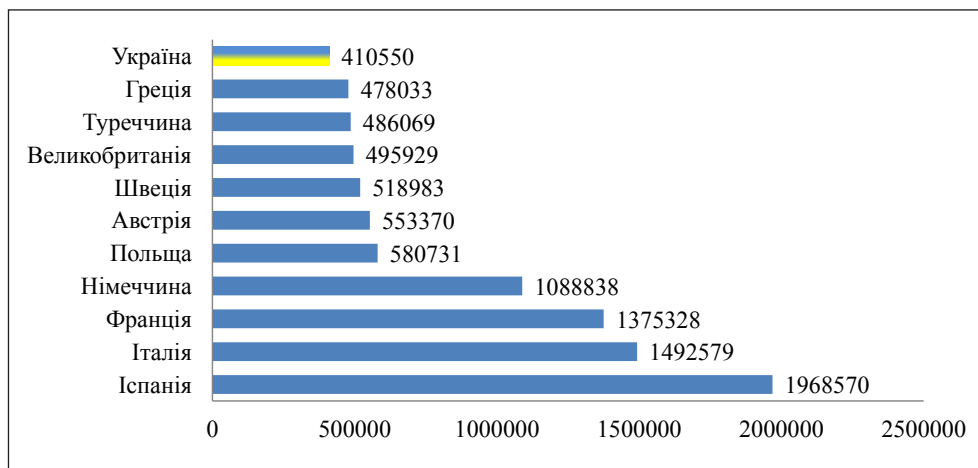

Рис. 1. Площа органічних сільгоспугідь серед країн Європи, га [7]

більшість підприємств, які отримали сертифікат відповідності органічним стандартам працюють в галузі рослинництва та займаються виробництвом зернових культур, кабачків, цибулі, перцю, грибів, горіхів та олій.

Втім, такий динамічний розвиток вітчизняного органічного виробництва в більшій мірі стимулюється попитом на зовнішньому ринку. Більша частина виробленої продукції в органічних сільськогосподарських підприємствах (90-95%) спрямовується на експорт – переважно у країни ЄС. В 2016 році Україна імпортувала 165 тис. тонн органічного товару загальною вартістю 40 млн. євро [7]. Втім, за обсягом внутрішнього ринку органічних продуктів Україна займає лише 25-е місце в Європі.

Об'єктивно, така ситуація обумовлена по-перше недостатністю інформації у споживачів про користь органічної продукції для їх здоров'я, а по-друге – високими цінами на органічні продукти харчування на прилавках українських магазинів, що в період нестабільної економічної ситуації в країні зменшує їх доступність для споживачів. Так, вартість органічної продукції в середньому вища на 30-60% від продукції виробленою за звичайною технологією виробництва. Така висока надбавка на продукцію органічного виробництва спричинена і низьким рівнем конкуренції на внутрішньому ринку внаслідок експортної спрямованості вітчизняного органічного сектора АПВ при невеликій кількості органічних господарств.

Для вітчизняних агропідприємств органічне виробництво є досить новим напрямом діяльності, що актуалізує питання щодо процесів виробництва, переробки, зберігання та реалізації такого виду продукції. Дослідження свідчать про відсутність належного інформаційного забезпечення суб'єктів господарювання щодо здійснення органічного виробництва та відсутність кваліфікованих кадрів у даній сфері виробництва.

Процес моніторингу рівня розвитку українського органічного ринку засвідчив недосконалість діючої системи інформаційного та статистичного забезпечення. Так, сьогодні практично відсутня державна статистична інформація щодо діяльності органічних господарств. Наявна інформація відносно обсягу посівних площ, що задіяні в органічному виробництві, кількості підприємств з виробництва органічної продукції та обсягу її експорту міститься на сайті Федерації органічного руху України та сайтах приватних організацій, які надають послуги із сертифікації органічного виробництва – «Органік Стандарт», «БЮЛан Україна» тощо.

Ще однією з обставин, які суттєво стримують можливості розвитку органічного ринку в Україні є недостатнє інституційне забезпечення цієї сфери, що в більшій мірі пов'язано з проблемами законодавчо-нормативного та організаційного характеру. Прийнятий у 2014 році Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [1] визначає правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини. Водночас, закон не передбачає чіткої державної програми з розвитку виробництва органічної продукції, що потребує низки нормативно-правових актів. Основними питаннями, що потребують доопрацювання є:

– відсутність національних стандартів щодо сертифікації органічної продукції (продукція сертифікується за приватними стандартами);

– відсутній єдиний перелік щодо сертифікованих господарств та асортименту органічної продукції (органи сертифікації публікують інформацію щодо своїх клієнтів на власних веб-сайтах);

– відсутній перелік дозволених діючих речовин для використання в органічному виробництві. Наразі використовується перелік діючих речовин, розроблений сертифікаційним органом «Органік стандарт»;

– відсутня державна підтримка у сфері освіти та науки органічного виробництва та збуту;

– відсутня система ефективного захисту прав споживачів. Не проводяться перевірки у магазинах з продажу органічної продукції (еко-магазини, еко-лавки, супермаркети тощо), немає працюючої системи штрафів щодо фальсифікатів продукції для недобросовісних виробників/точок продажу;

– вітчизняні органічні продукти маркуються єдиним офіційним логотипом ЄС для маркування органічної продукції, водночас Наказом Мінагрополітики № 495 від 25.12.2015 затверджено національний логотип та зареєстровано у Міністерстві юстиції України 19 січня 2016 р. за № 99/28229. Станом на грудень місяць 2017 року немає жодного продукту, на якому є Державний логотип України.

Проблемою також залишається і відсутність належної державної фінансової підтримки розвитку органічного виробництва в Україні. Однією з обов'язкових умов встановлення відповідності виробництва продукції вимогам законодавства в сфері органічного виробництва є процедура сертифікації, вартість якої є досить високою. Так, вартість процедури сертифікації в середньому в Україні в 2017 році становила від 30 до 120 тис. грн./рік – ціна залежить від виду діяльності, розміру підприємства, обраного стандарту тощо.

Досвід зарубіжних країн свідчить про чітку залежність рівня розвитку органічного ринку від розміру державної підтримки. Світова практика щодо фінансової підтримки розвитку ринку органічної продукції налічує два основних підходи: американський – передбачає фінансування наукового сектору, консультаційної допомоги, сертифікації та маркетингу органічної продукції та європейський – спрямований на субсидування виробників органічної продукції [9, с. 145].

У країнах Європейського Союзу вартість даної процедури частково або повністю покривається за рахунок субсидій на процедуру сертифікації. Так, в Австрії максимальний розмір субсидії становить 700 євро/рік, а максимальний термін надання субсидій становить 5 років. В Іспанії максимальна субсидія становить 3000 євро/рік, державою відшкодовується від 60 до 100% витрат на сертифікацію. В Німеччині товаровиробникам в середньому надається від 40 євро/га на рік для виробників, що мають менше 15 га та 530 євро/га на рік для інших. А в Данії витрати на сертифікацію взагалі фінансуються з бюджету, якщо місцеві виробники сертифікують продукцію відповідно до датського органічного регулювання та Стандартів ЄС [10].

Втім, в Україні така практика відсутня. В 2016 році у Верховній Раді України зареєстровано законопроект № 5448 «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», який передбачає адаптацію вітчизняної системи контролю якості органічної продукції до європейського законодавства та надання державної

підтримки виробникам органічної продукції в якості безвідсоткових кредитів обсягом до 500 тис. грн. на 5 років. Однак, даний закон досі не прийнятий.

Наявність в Україні сприятливих природно-кліматичних умов для вирощування сільськогосподарських рослин та земельних угідь, що можуть бути використані для ведення органічного виробництва, свідчить про значні можливості України в цій сфері. Втім, нарощування і реалізація потенціалу українського ринку органічної продукції вимагає впровадження комплексу заходів щодо удосконалення діяльності даного сектору агровиробництва.

Проведені дослідження засвідчили, що реалізація стратегічних напрямків розвитку ринку органічної продукції в Україні має проводитися як на державному та регіональному рівні, так і на рівні окремих господарюючих суб'єктів (рис. 2).

Комплексна реалізація запропонованих заходів дасть змогу активізувати розвиток органічного агровиробництва в Україні та сприяти покращенню екологічної та продовольчої безпеки країни.

Висновки. Проведені наукові дослідження показали, що на сучасному етапі суспільного розвитку органічне виробництво є однією з найбільш перспективних та динамічно розвиваючої сфери АПК. Втім, розвиток вітчизняного ринку органічної продукції потребує реалізації комплексу заходів як на державному та регіональному рівні, так і на рівні окремих господарюючих суб'єктів, що сприятиме покращенню екологічної та продовольчої безпеки країни. Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на дослідження ефективного механізму державної підтримки суб'єктів органічного виробництва в Україні.

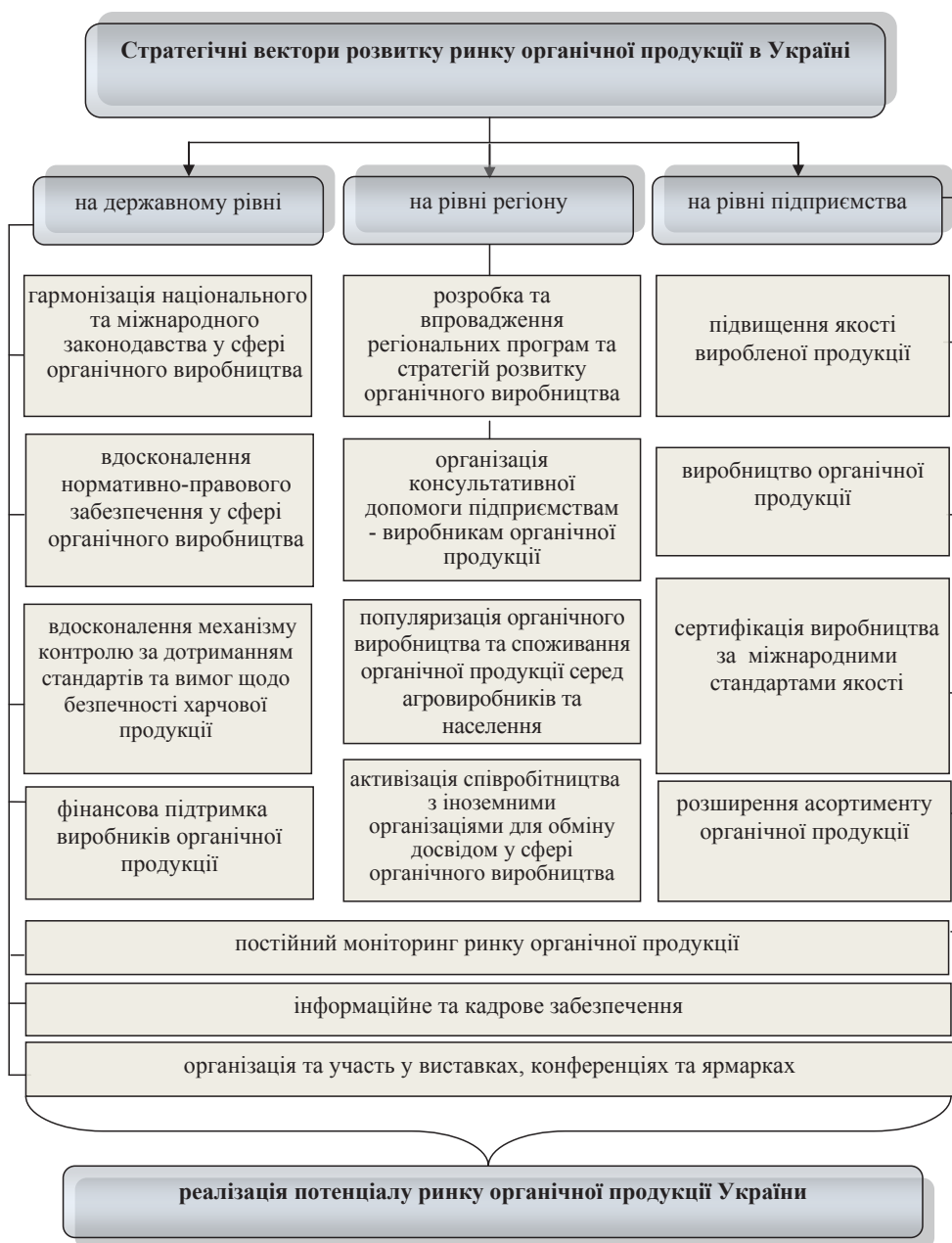

Рис. 2. Стратегічні вектори розвитку ринку органічної продукції в Україні

1. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України від 03.09.2013 № 425-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>.
2. Зінчук Т.О. Екологізація аграрного виробництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку в умовах європейського вибору / Т. О. Зінчук // ВСНАУ. – 2008. – № 4 (28). – С. 135-143.
3. Шкуратов О. І. Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку: монографія / О. І. Шкуратов, В. А. Чудовська, А. В. Вдовиченко. – К. : ТОВ «Діа», 2015. – 248 с.
4. Грановська В. Г. Механізми стимулювання розвитку підприємств органічного сектору: адаптація світового досвіду / В. Г. Грановська // Економіка та суспільство. – 2017. – № 9. – С. 384-390.
5. Національний медичний університет імені О. О. Богомольця [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: <http://нму.іа> (дата звернення 30.12.2017) – Назва з екрана.
6. Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://www.ifoat.bio> (дата звернення 30.12.2017) – Назва з екрана.
7. Федерації органічного руху України [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. Режим доступу: www.organic.com.ua (дата звернення 30.12.2017) – Назва з екрана.
8. Комерційна служба Посольства США в Україні [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. Режим доступу: <https://ua.usembassy.gov> (дата звернення 30.12.2017) – Назва з екрана.
9. Феценко Н. М. Проблемні моменти ринку органічної сільськогосподарської продукції / Н. М. Феценко // Інноваційна економіка. – 2013. – № 7. – С. 141-150.
10. Certification overview by country – Organic Rules and Certification [Electronic resource]. – Available from: <http://organicrules.org>.

E-mail: kazandzhi.aliyona@gmail.com

УДК 336.5

Карп Є.В.

аспірант,

Київський національний торговельно-економічний університет

ОПТИМІЗАЦІЯ СУКУПНИХ СУСПІЛЬНИХ ВИДАТКІВ НА ОБОРОНУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто основні тенденції щодо зростання сукупних суспільних видатків на оборону. Узагальнено досвід зарубіжних країн, в сучасних умовах, а також розроблено пропозиції стосовно оптимізації видатків державного бюджету України у сфері оборони. Розраховані основні показники видатків на оборону в Україні у 2014-2016 роках, а також важливий індикатор як частка видатків на оборону у ВВП у 2012-2016 роках. Основними напрямками оптимізації оборонних видатків в Україні є: запровадження системи фінансового моніторингу із залученням незалежних експертів, використання програм аналітичної оцінки ефективності на всіх стадіях бюджетного процесу; посилення технологічного та фінансового контролю за дотриманням поточних та стратегічних цілей; підвищення прозорості державних оборонних програм.

Ключові слова: сукупні суспільні видатки, видатки на оборону, фінансовий контроль, фінансовий моніторинг, оптимізація видатків, державний бюджет, видатки державного бюджету.

ОПТИМИЗАЦИЯ СОВОКУПНЫХ ОБЩЕСТВЕННЫХ РАСХОДОВ НА ОБОРОНУ В УКРАИНЕ

Карп Е.В.

В статье рассмотрены основные тенденции роста совокупных общественных расходов на оборону. Обобщен опыт зарубежных стран, в современных условиях, а также разработаны предложения по оптимизации расходов государственного бюджета Украины в сфере обороны. Рассчитаны основные показатели расходов на оборону в Украине в 2014-2016 годах, а также важный индикатор как соотношение расходов на оборону и ВВП в 2012-2016 годах. Основными направлениями оптимизации оборонных расходов являются: внедрение системы финансового мониторинга с привлечением независимых экспертов, использование программ аналитической оценки эффективности на всех стадиях бюджетного процесса; усиление технологического и финансового контроля за соответствием текущим и стратегическим целям; повышение прозрачности государственных оборонных программ.

Ключевые слова: совокупные общественные расходы, расходы на оборону, финансовый контроль, финансовый мониторинг, оптимизация расходов, государственный бюджет, расходы государственного бюджета.